

SLOVENSKÝ NÁRODOPIŠ

2

XIX

VYDAVATEĽSTVO
SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED
BRATISLAVA 1971

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.ceeol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

STÚDIE

Soňa Kovačevičová, Metóda, charakteristika a cieľ Etnografického atlasu Slovenska	193
Milan Leščák, Poznámky k výskumu súčasného stavu folklóru na Slovensku	207
Viera Gašpariková, Slovenské ľudové humoristické rozprávania a ich medzinárodné vzťahy	221
Éma Kahounová, Vinohradnícke nože na Slovensku	233
Jarmila Pátková, Katarína Brinzová, osobnosť ľudového výtvarného umenia	253

MATERIÁLY — ARCHÍV

Viera Urbančová, Prehľad mlatobných techník a nástrojov na Slovensku	277
Ján Watzka, Zbierka ľudových lekárskeých receptov z prvej polovice 18. storočia	309

ROZHĽADY

Štefan Mruškovič, Edičná a publikačná činnosť Slovenského národného múzea — Etnografického ústavu v Martine v uplynulom desaťročí (1960—1969)	321
Ľudovít Neufeld, Prvý etnomuzikologický seminár	327
Svetozár Švehlák, Sympóziu o tradičnej kultúre Slovákov vo Vojvodine	329
Ester Pliečková, Konferencia Demosu	334

RECENZIE A REFERÁTY

Horehronie — kultúra a spôsob života ľudu. I. (Štefan Mruškovič)	336
Slavistika — Národopis. (Ján Komorovský)	340
Děvče ze pštrosiho vejce. (Ján Komorovský)	343
Ján Koma, Vývoj a súčasný stav ľudového odevu v Keudiciach. (Éma Kahounová)	343
Zborník Slovenského národného múzea, r. 63, 1969, Etnografia 10. (Ján Michálek)	345
Národopisný věstník československý, r. 37 (2), 1967. (Ján Mjartan)	346
Slovjanškie literaturoznavstvo i folklorystyka. (Mikuláš Mušíka)	349

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

Соња Ковачевичова, Метод, характеристика и цель Этнографического атласа Словакии	193
Милан Леšчак, Заметки к исследованию настоящего положения фольклора в Словакии	207
Вера Гаšпарикова, Словацкие народные юмористические повествования и их международное взаимоотношение	221
Эма Кагоунова, Виноградарские ножи в Словакии	233
Ярмила Паткова, Катарина Бринзова — личность народного творческого искусства	253

МАТЕРИАЛЫ — АРХИВ

Вера Урбанцова, Обзор молотильной техники и орудий в Словакии	277
Ян Ватцка, Сборник народных врачебных рецептов в первой половине 18. века	309

ОБОЗОРЫ	321
-------------------	-----

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ	336
-------------------------------	-----

Na 1. strane obálky: Mapa Spišskej župy z polovice 18. storočia od P. Kraya (časť). Reprodukcia z publikácie J. Purginu, *Samuel Mikovini*, Bratislava 1958.

Auf der ersten Seite des Umschlages: Die Karte des Zipser Gaues aus der Hälfte des 18. Jahrhunderts von P. Kray. Reproduktion aus der Publikation von J. Purgina, *Samuel Mikovini*, Bratislava 1958.

VINOHRADNÍCKE NOŽE NA SLOVENSKU

(Príspevok k ich tvarosloviu a typológii)

EMA KAHOUNOVÁ
Národopisný ústav SAV, Bratislava

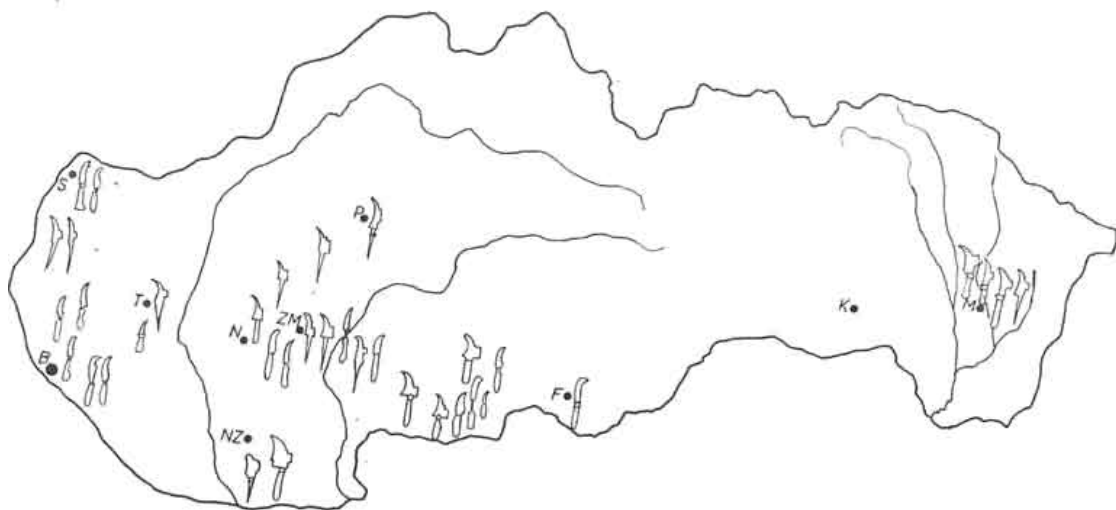
Záujem kultúrnej histórie a povojnovej etnografie o otázky vinohradníckych nožov vzrástol v posledných rokoch natoľko, že ho možno porovnať s pozornosťou, ktorá sa donedávna venovala iba základným poľnohospodárskym nástrojom. Dôvod tohto záujmu treba hľadať v ich hodnote historického materiálneho dokladu. Železné vinohradnícke nože predstavujú dobre zachované doklady o stave výroby v odvetví, ktoré dosiahlo pozoruhodnú úroveň už v staroveku. V ďalších vývinových etapách sa stali vinohradnícke nože svedkami úrovne a zmien jej technológie, ktoré spôsobili nové kultúrne prúdy, ako aj interetnické vzťahy. Konzervovali v sebe staré výrobné skúsenosti až do začiatku nášho storočia. Preto sú východiskom k riešeniu mnohých otázok vývinu ľudovej materiálnej kultúry, ba i prostriedkom na objasnenie mnohých spoločenských a ekonomických vzťahov na územiach ich výskytu. Z tohto hľadiska je teda záujem vedeckého výskumu o ne pochopiteľný a dostatočne zdôvodnený.

Národopisná literatúra európskych krajín, v ktorých vinohradníctvo malo svoju ekonomickú i kultúrno-historickú úlohu, vykazuje nateraz nerovnomerné výsledky vo výskume vinohradníckych nožov. Sú to jednak opisné práce v regionálnych monografiách, syntézy zhrňujúce materiál zo širokých územných celkov, jednak analýzy a typologické klasifikácie s pozoruhodnými kultúrno-historickými konklúziami. Doteraz publikovaná literatúra oboznamuje s problematikou skúmaného náradia v krajinách západnej Európy, Podunajska i na Balkáne.¹ Takéto

¹ Spomedzi mnohých prác uvádzame aspoň tie, ktoré majú základný význam, alebo sú v priamom vzťahu k slovenskému materiálu: Západoeurópsky materiál je zhrnutý v prácach: F. Bassermann-Jordan, *Geschichte des Weinbaus*, I—III, Frankfurt a. M. 1923; A. Lagrange, *La serpe à tailler la vigne en Bourgogne*, Arts et traditions populaires, 1953; R. Weinhold, *Rebmesser und Kelter*, Deutsches Jahrbuch für Volkskunde 12, 1966; F. Galhano, *Mais algunas notas sobre ferramenta agrícola*, Trabalhos de Antropologia e Ethnologia 18, 1960. Práce zahrňujúce materiál z podunajských oblastí: I. Vincze, *Rebmesser in Ungarn*, Acta ethnographica Academiae scientiarum Hungaricae 7, 1958; V. Frolec, *Kulturní rozhraní v povodí Moravy a Dyje ve světle studia vinařských nástrojů*, Vědecké práce Československého zemědělského muzea, 1968; A. Vajkai, *A paraszti szőlőművelés és bortermelés Veszprém megye déli részében*, Néprajzi Múzeum Értesítője 30, 1938; F. Schams, *Ungarns Weinbau I*, Pest 1832; M. Bauer, *Der Weinbau des Nordbur-*

živé bádateľské úsilie súčasne signalizuje aj vzrastajúcu aktuálnosť požiadavky: vyrovnáť sa s domácou problematikou, riešiť otázky genézy, morfológie a typológie skúmaného predmetu a vytvoriť tak podmienky pre jeho využitie v ďalšom porovnávacom štúdiu.

Tieto úlohy sú záväzné aj pre slovenskú etnografiu. Dlhodobá tradícia a rozmach vinohradníctva na našom území vytvorili predpoklad aj pre vývoj vinohradníckych nožov u nás. Nie náhodou sa dôkazy o začiatkoch slovanského vino-

Mapa súčasného stavu archeologického, muzeálneho a terénneho fondu vinohradníckych nožov.

hradníctva na našich územiach opierajú práve o nálezy nožov.² Materiál z nášho územia by mohol spresniť predpoklady o rozšírení ich foriem v susednom Maďarsku.³ Takisto by mohol dať odpoveď na otázku kontinuity foriem týchto nástrojov v pohraničnom slovensko-moravskom pásme.⁴ Riešenie podobných problémov si však vyžaduje dostatočné fondy, ktoré by umožnili porovnávanie materiálu aspoň v styčných oblastiach.

V slovenskom národopise sa dosiaľ — na škodu vecí — nevenoval vinohrad-

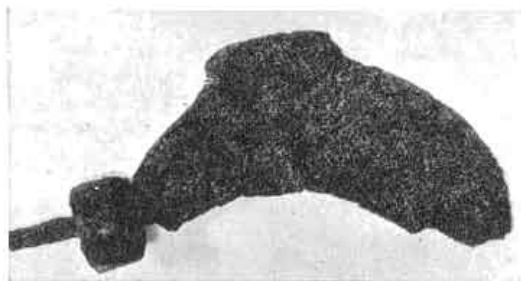
genlandes in volkscundlicher Betrachtung, Eisenstadt 1954. Materiál z východnej Európy obsahujú práce: B. Andrásfalvy, *Formen des albanischen Weinbaues*, Acta Ethnographica 11, 1962; Ch. Vakarelski, *Néhány bulgáriai szőlőművelő eszköz és azok történeti fejlődése*, Műveltség és Hagyomány 1—2, 1960; V. Novak, *Kmečko vinogradništvo v Prekmurju*, Zbornik Etnografskog muzeja u Beogradu, 1953.

² O náleze vinohradníckych nožov v Mor. Jáne pozri v práci J. Eisnera, *Základy kovárství v době hradištní v Československu*, Slavia antiqua (Poznaň) 1, 1948, 367—394; nález vinohradníckeho noža v lokalite Staré Zámky u Líšne v práci J. Poulík, *Starí Moravané budují svůj stát*, Gottwaldov 1960.

³ Pozri mapu rozšírenia maďarských typov nožov v práci I. Vinczeho, c. p., 85; podľa mapy maďarské formy nožov mali by zasahovať hlboko na naše územie.

⁴ V. Frolec, c. p., 194.

níckym nožom potrebný záujem. Dôvod na obchádzanie tejto problematiky spočíva vo fakte, že v období, keď vinohradníctvo ako objekt výskumu ľudovej kultúry sústredilo na seba pozornosť, boli nože väčšinou už dávnejšie vyradené z používania, ba v oblastiach s pokročilejšou výrobou dokonca sa na ne zabudlo. Ak sa niekde predsa zachovali ako vyradený, či iba príležitostne používaný nástroj, často nie je známa ani samému majiteľovi jeho pôvodná funkcia. Za tejto situácie treba využiť doklady zo všetkých prístupných zdrojov, aby sa

1. Nôž z Bohatej, 12.—13. stor. (faksimile, foto Poľnohospodárske múzeum, Nitra).
2. Nôž z okolia Trnavy (ZM, Trnava, inv. č. 797 A, foto ZM, Trnava).

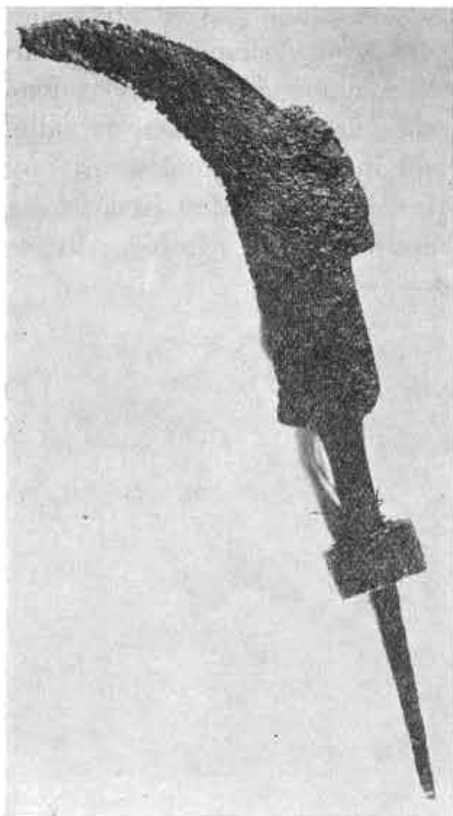
získali potrebné poznatky o tvarosloví, funkcii a význame vinohradníckeho nástroja v práci a materiálnej kultúre nášho ľudu všeobecne.

Z recentného materiálu, z doteraz zistiteľných ľudových znalostí a z prípadných rekonštrukcií získavame základný fond, ktorý slúži ako východisko pre štúdium vinohradníckeho noža. Zo zachovaných dokladov zisťujeme, že sa tieto nože s viac či menej kosákovite prehnutou čepeľou vyskytovali na Slovensku v dvoch základných formách: so sekerovitým výčnelkom umiestneným na chrbte čepele alebo bez neho. Ľudové názvy nástroja dobre vystihujú jeho tvar i funkciu. Najrozšírenejší je názov *kosier*, *kosír*, v slovanských jazykoch všeobecne rozšírený termín, ktorý prenikol i do jazykov susediacich neslovanských národov.⁵ Na západnom Slovensku sú známe i ďalšie nárečové výrazy: *šnicár*,⁶ *krivák* či *kriváň*, *knýp*⁷ i *habán*, názov odvodený od výrazu *habán* (anabaptista), ktorí ho tiež vyrábali. V Honte a Novohrade sa dosiaľ udržal termín *vinny nôž* a na vý-

⁵ Jeho rozšírenie u Slovanov pod termínmi *kosar* alebo *kosyr* (u Veľkorusov), *koser* (u Bulharov), *kosor* (u Srbov a Chorvátov) uvádza K. Moszyński, *Kultura ludowa Słowian*, I, Kraków 1929, 141. Slovanský názov sa udomácnil v Maďarsku ako *kacor* — pozri I. Vincze, c. p., 77; v Albánsku ako *kosore* — pozri B. Andrásfalvy, c. p., 319.

⁶ Z nemeckého *Schnitzer*, ktorý je bežný aj u nemeckých vinohradníkov na okolí Budapešti — I. Vincze, c. p., 77.

⁷ Pochádza z nem. *Kneip*, *Kneif*-obuvnícky nožík. V slovenskom jazyku je známy ako *knep*, *knajp* — J. Machek, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha 1968, 262.

◀ 3. Nôž z Prievidze (OVM, Bojnice, inv. č. H-4637, foto OVM, Bojnice).

4. Nôž z Prenčova (SNM, Martin, inv. č. 6099/IX, foto M. Juran, SNM, Martin, č. neg. 65780).

5. Nôž z Pečeníc (SNM Martin, inv. č. 6098/IX, foto M. Juran, SNM, Martin, č. neg. 65781).

chodnom Slovensku rozličné, zrejme nie pevne ustálené názvy, ako *krivi nuž*, *rezak*, *nuž na vinne pňaky*. Sekerovitý výčnelok sa v Honte doteraz nazýva *kresačka* alebo *nakálač*.

Vinohradnícke nože vyrábali kováči, cigáni a ako sme už spomenuli i habáni v svojich známych nožiarskych dielňach. Pokiaľ možno zistiť ešte bližšie okolnosti, často ich zhotovovali prekováním a opätovným kalením staršieho materiálu, najmä kôš, čo patrí k starým kováčskym praktikám.⁸

Nože slúžili predovšetkým na pravidelný, každoročný rez prútov na viničnom pňaku. Rez viniča patrí k základným kultivačným úkonom. Ním sa usmerňuje rast plodonosných výhonkov a odstraňujú sa nepotrebné výhonky, ktoré zbytočne odčerpávajú silu pňaku. Správnym rezom sa zvyšuje jeho životnosť a výnos. V našom severne položenom geografickom pásme a v drsnejších klimatických podmienkach sa v minulosti robil temer výhradne nízky rez, ktorý umožňoval dozrievanie plodov nielen účinkami priamych slnečných lúčov, ale aj od vyžarovania teploty z prehriatej zeme. Pre tento úkon bol nôž s oblúkovite zahnutým ostrím nevyhnutným nástrojom. Jeho sekerovitý výčnelok na chrbte čepele sa používal na odstraňovanie mŕtvych častí starej viničnej hlavy a na od-

Termín *knjpa* sme na Slovensku zistili ako názov vinohradníckeho noža voči *knajpu* — obuvníckemu nožu.

⁸ Porovnaj K. Moszyński, c. d., I, 141.

straňovanie rastlinných a živočíšnych príživníkov, z ktorých poslední sa usadzovali v puklinách dreva a v starých jazvách. Význam rezu v minulosti zvyšovala i skutočnosť, že sa vinice vzhľadom na staré metódy dosádzania udržiavali do nepomerne vyššieho veku, ako je to dnes. Niekoľko desaťročí starému pníku zarástla hlava machom, a každoročne opakovaným rezom sa na nej vytvárali zatvrdnuté miesta, ktoré bránili prúdeniu miazgy. Na ich vytínanie sa používal sekerovitý výčnelok noža. Ak ho nôž nemal, nahrádzala túto súčasť sekerka, píłka alebo železná kefa.

Práca s rezom viniča si vyžadovala šikovnosť a skúsenosti, pretože od neho závisela rodivosť pníka nielen v tom istom roku, ale aj v budúcich rokoch. Preto rez vinohradník robieval zväčša sám alebo si, ak išlo o väčšie vinice, veľmi starostlivo vyberal zručných robotníkov.⁹ Úspešný rez viniča bol závislý okrem iného aj od voľby vhodnej doby a počasia. Spravidla sa tak robilo koncom februára alebo začiatkom marca. Tradíciou sa ustálili aj niektoré dni, ktoré mali byť pre jeho zdar obzvlášť priaznivé.¹⁰ Medzi vinohradníkmi boli a sú aj dnes zástanci včasného rezu, ktorý je zvyčajný najmä na juhozápadnom Slovensku, zatiaľ čo v južnej časti stredného Slovenska sa dosiaľ možno stretnúť s odlišnými, ba niekedy až extrémnymi názormi. Podľa nich je výhodnejšie vykonať ho

6. Nôž z Ponitria (OVM, Bojnice, inv. č. H-594, foto OVM, Bojnice).

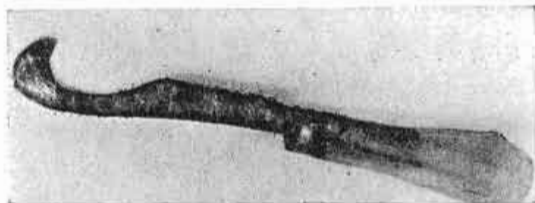

7. Nôž z Ponitria (OVM, Bojnice, inv. č. H-593, foto OVM, Bojnice).

⁹ Zveriť rez viniča neschopným alebo nedospelým robotníkom bolo znakom hrubej nevedomosti a nedbanlivosti, ktorú pranieruje v svojej práci F. S c h a m s, *Betrachtung über ungarns Weinbau, oder auf Erfahrung gegründete Belehrung zur möglichen Verbesserung dieses wichtigen Landwirtschaftszweiges*, Pesth 1830, 33.

¹⁰ Na západnom Slovensku tak bolo na Mateja (24. 2.); na celom Slovensku je však rozšírenejší vhodný termín na Jozefa (19. 3.). Podobne bolo i v Maďarsku — pozri V.

8. Nôž z Chorvátskeho Grobu (SNM, Martin, inv. č. 6095/IX, foto M. Juran, SNM, Martin, č. negat. 65779).

rekonštruovať. Staršia literatúra zaznamenáva, že nôž sa držal tak, aby sa palec opieral o chrbát noža a rukoväť o bruško dlane pod palcom. Ľavou rukou sa prút mierne ohol a rez sa vykonal opatrne medzi dvomi očkami, aby sa nerozštiepilo drevo.¹²

V Maďarsku, kde sú tradície nožov a spomienky na prácu s nimi doteraz ešte nepomerne živé, sú známe dva základné spôsoby rezu: náročnejší je rez tlačným noža palcom, čím možno vytvoriť okrúhlu reznú plochu. Menej náročný je rez ťahom, ktorého výsledkom je šikmá rezná plocha.¹³ Rovný a šikmý rez sa docieľuje i dnes pri rezaní nožnicami. Obidva spôsoby majú medzi našimi vinohradníkmi svojich zástancov i odporcov. Väčšinou sa však uprednostňuje šikmý rez, ktorý umožňuje rýchle stečenie miazgy. Zdá sa, že rovnaké názory boli rozšírené i v minulosti. Prax rezu viniča vo vzťahu k sorte a veku pníka, ako aj jej regionálne varianty — to všetko sú praktiky, ktoré sa ustálili dlhodobou a každoročne sa opakujúcou skúsenosťou. Ich ďalšie rozvádzanie sa však vymyká z rámca našej práce a zasluhuje si osobitnú pozornosť.¹⁴

Preniknutie nožníc do nášho vinohradníctva bolo predzvesťou zániku tradičného nástroja, ktorý sa osvedčil a udržal po dlhé stáročia. V západnej Európe boli vinohradnícke nožnice známe už v 30. rokoch 19. storočia.¹⁵ Ich zavedenie bolo ohlasom snáh o urýchlenie práce a zvyšovanie výnosu viníc v období kapitalistickej prestavby poľnohospodárstva. U nás sa začali objavovať v 70. rokoch 19. storočia, pričom najskôr prenikali z oblastí pokročilej výroby, ktoré boli najviac prístupné prenikajúcemu technickému pokroku. V súvislosti s renováciou viníc po fyloxére a s výsadbou štepeného viniča sa rozšírili najprv v malokarpát-

Seemayer, *Pajtáskertek nemespásztor*, Néprajzi Múzeum Értésítője 27, 1935, 39. Slovenskí vinohradníci neodporúčali rezať za novu mesiaca, ale iba keď mesiac narastie. Zato najlepšie sa mal rez vydať za splnu mesiaca.

¹¹ Tieto zásady dodržiavali aj vinohradníci na východnej Morave — porov. A. Šebestová, *Lidské dokumenty*, 1947, 262.

¹² F. Schams, *Ungarns Weinbau* I, c. d., 58 a n.

¹³ I. Vincze, c. p., 65—83.

¹⁴ Túto problematiku ohraničenú na oblasť Malých Karpát širšie rozvádzajú D. Ježík v svojej práci o tradičných metódach pestovania a rozmnožovania viniča, ktorá sa uverejní v čas. *Agrikultúra* 11, 1971.

¹⁵ Podľa M. Bauerovej, c. d., 81 sa vinohradnícke nožnice považujú za rakúsky vynález z r. 1849. F. Bassermann-Jordan, c. d., I, 326 však uvádza, že vo Württembersku sa používali už v r. 1830.

skej oblasti a vo východoslovenských viniciach veľkostatkárov a mešťanov, ktorí ich obrábali prostredníctvom námezdných robotníkov. Najneskoršie sa ujali v južnej časti stredného Slovenska, najmä v Honte, kde sa v celkom výnimočných prípadoch udržali až do 30. rokov n. st. Príčinou oneskoreného nástupu modernejšieho nástroja bol predovšetkým konzervatívizmus obyvateľov hontianskych dolín, ktoré pre nedostatočné komunikácie boli dlho odlúčené od väčších výrobných a kultúrnych centier.¹⁶

Zánik klasických vinohradníckych nožov v inventári tradičných vinohradníckych nástrojov neprebehol však odrazu a bez akýchkoľvek reminiscencií. Staré pracovné návyky si vynútili i pri ich doznievaní a pri ústupe výrobkov ľudového kováčstva niektoré náhradky pôvodných nástrojov. Platilo to najmä pre vedľajšie funkcie starého noža — rozrezávanie starého viazania, odstraňovanie bočných korienkov a pri množení viniča pohrúžením. Pre tieto úkony sa ešte okrem nožníc udržali určitý čas najmä malé, dobre uchopiteľné malokarpatské nožíky. Neskôr sa nahrádzali inými nástrojmi, napr. na odstraňovanie korienkov sa používali i obuvnícke *knajpy*, na odsekávanie starých častí viničnej hlavy masívne debnárske nože so zahnutým chrbtom čepele, pri pohrúžení viniča a oddeľovaní nového koreňa od materského pňa zasa úzke šablovité nože na burinu, ktoré vinohradníci nazývali *šajdovniky*. Pre tieto úkony si aj podomácky vyrábali jednoduché nožíky z hrotu alebo konca kosa, britvy alebo iného odpadového kovového materiálu. Ich tvar bol závislý od materiálu, ktorý mal výrobca k dispozícii a samozrejme aj od jeho zručnosti. Niektoré exempláre sú ťažko rozoznateľné od tradičných kováčskych výrobkov, iné sú zhotovené primitívnym spôsobom zasunutím hrotu starého nástroja do jednoduchej rukoväte, s ktorou sa spolu nezriedka i zväzoval drôtom. Najdokonalejšiu náhradku pôvodných nástrojov však predstavujú ešte aj doteraz používané sklápacie nože s mierne zakriveným ostrím, ktoré slúžia vinohradníckym a ovocinárskym účelom. Tieto výrobky nožiarskych dielni a fabrík prichádzali do železiarskych obchodov alebo priamo ku konzumentovi prostredníctvom podomových obchodníkov — *bosniakov*. Ako posledný vývinový článok nožov používaných vo vinohradníctve sa uvádzajú vo východonemeckých výrobných oblastiach, kde vystriedali klasické nože už v polovici minulého storočia a zanikli na jeho prelome používaním nožníc.¹⁷

Dosiaľ zachovaný terénny materiál ukázal, akú úlohu mali vinohradnícke nože v práci nášho ľudového dorabateľa. Ich dlhodobý výskyt nastoľuje otázku ich pôvodu a ciest, ktorými k nám prenikali, kým sa stali jedným z článkov našej materiálnej kultúry.

Dolnou hranicou pre nálezy vinohradníckych nožov na našom území je obdobie raného stredoveku. Skutočnosť, že sa tu objavujú ako súčasť vyspelej technológie, poukazuje na ich dlhý predchádzajúci vývin v starovekej kultúre.

¹⁶ Napr. v doline Plášťovce—Ryknčice—Medovarce sa zaviedla autobusová doprava až v 50. rokoch n. st., rovnako oneskorene i v ďalších hontianskych dolinách.

¹⁷ R. We in h o l d, c. p., 40.

Podľa kultúrneho historika F. Bassermann-Jordana sa vinohradnícke nože formovali dávno v antike a už tu sa vyvinuli v dva základné typy — bez sekerovitého výčnelku na chrbte noža, alebo s takýmto výčnelkom, nazývaným *sekuris*¹⁸. Na území Maďarska autor zisťuje obidve formy, z ktorých prvú pripisuje rímsko-provinciálnemu vinohradníctvu a druhú odvodzuje od stykov Podunajska s východnou kultúrou¹⁹. Tento názor vyjadruje súčasne predpoklady aj o našom kultúrnom vývine. Bohaté doklady o vinohradníctve v rímskych provinciách, teda i v Panónii dokazujú jeho pozoruhodné rozšírenie a úroveň, ktorých vplyvy doznievajú ešte v nasledujúcich storočiach.²⁰ Je nesporné, že i vinohradníctvo Veľkej Moravy čerpalo z bohatých rímskych tradícií, a to nielen v otázke dorábateľských metód, ale i vo výrobe nástrojov, predovšetkým železných. Hoci v tejto dobe priame zdroje antickej kultúry už dávno zanikli, tradície keltského a rímskeho kováčstva žili naďalej v technológii a výrobkoch slovan-ských kováčov.²¹ Pretože sa práve v rímskom vinohradníctve hľadá pôvod nožov bez sekerovitého výčnelku, môžeme ich ďalšie pretrvávanie v našom ranostredovekom materiáli odvodiť z bohatého odkazu rímskej kultúry.

Naše krajiny však boli otvorené i byzantským vplyvom, ktoré k nám sprostredkovali výdobytky východnej kultúry. Ak zasiahli nadstavbové oblasti poľnohospodárstva — veda uvažuje o vplyve byzantských poľnohospodárskych zákonov na úpravu právnych pomerov v stredoeurópskej oblasti²² — nemôže byť pochybností aj o vplyve východu na formovanie základných pracovných nástrojov u nás v období raného stredoveku. Pokročilá vinohradnícka technológia známa v gréckych kolóniách pričiernomorských oblastí a jej účinky na vinohradníctvo západnej a strednej Európy prostredníctvom gréckych osád v dnešnom Francúzsku, ako aj úzkym dotykom našich území s byzantskou kultúrou v prvom tisícročí n. l. nevyklučuje jej vplyv na výrobu ani na našich územiach.²³ Veda považuje za jeden z kľúčov pre riešenie týchto zložitých otázok vinohradnícky nôž, a to ako najtrvalejšieho svedka starovekej technológie.

Ak berieme do úvahy geografickú polohu našich krajín, ktoré ležia na križovatke obidvoch týchto kultúrnych prúdov, zisťujeme, že vinohradníctvo už v svojich detailoch vyrastalo z veľmi zložitého základu. Hoci sa v neskoršom vývine posúvala hranica jeho stredoeurópskeho výskytu stále viac na juh a naše

¹⁸ F. Bassermann-Jordan, c. d., I, 320.

¹⁹ F. Bassermann-Jordan, c. d., I, 29 n.

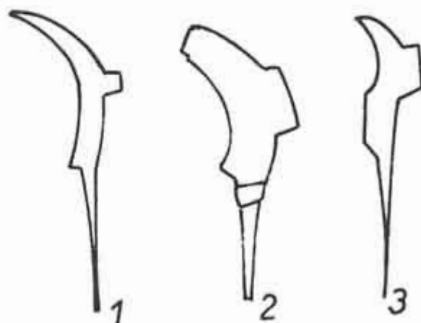
²⁰ A. Vajkai, c. p., 37 — rímske nože pozri obr. 25, 26; F. Bassermann-Jordan, *Der Weinbau in der Pfalz im Altertum*, Speyer 1947.

²¹ Pozri J. Eisner, c. p., 373; tiež R. Pleiner, *Staré evropské kovářství*, Praha 1962, 132; A. Habovštiak, *Poľnohospodárstvo na Slovensku v 9.—11. stor.*, v publ.: *O počiatkoch slovenských dejín*, Bratislava 1965, 68—69.

²² Porov. J. Pošvář, *O původu vinařských právních zvyklostí na jižní Moravě*, Slovákovo 7, 1965, 85.

²³ Porov. F. Bassermann-Jordan, *Geschichte des Weinbaus*, I, 326; ďalej tiež I. Vincze, c. p., 90.

Tab. A Vinohradnicke nože v archeologických zbierkach: 1. Moravský Ján (podľa J. Eisnera), 2. Bohatá (podľa A. Habovštiaka), 3. Okolie Trnavy (podľa originálu).

územie postupne zaujalo pozíciu jeho okrajovej oblasti,²⁴ vývin ani tu nezastal. Do pôvodného základu naďalej prenikali účinky historických dejov — kolonizačné prínosy a kultúrne kontakty susediacich etnických celkov, či naopak uzatváranie sa do hraníc domáceho kultúrneho dedičstva, alebo priamo retardácia jeho vývinu v dôsledku mnohých spoločenských otrasov. Všetky tieto okolnosti majú podiel na vytváraní rozmanitých komponentov ľudovej kultúry a nastoľujú početné otázky, ktoré veda vyrieši až ich poznaním v čo najširších súvislostiach. Príspevkom k tomu má byť i rozbor fondu vinohradníckych nožov zo Slovenska — jeho pramene, tvaroslovie a klasifikácia zachovaného materiálu.

Najstaršie doklady o vinohradníckych nožoch na území Slovenska odhalila archeológia objavom ranostredovekého skladu železných nástrojov z 8., resp. zo začiatku 9. storočia v Moravskom Jáne. Nález obsahuje okrem iného aj tri nože s mierne olúkovite prehnutou čepeľou a s hranatým výbežkom na jej chrbte (tab. A, obr. 1).²⁵ Časovo najbližším tomuto nálezu je nôž z archeologického náleziska v Bohatej, okr. Komárno, datovaný k 12.—13. stor. (tab. A, obr. 2, foto 1).²⁶ Oproti predchádzajúcim má pomerne širšiu čepeľ, prehnutejšiu do tvaru kosáka a na jej chrbte nižší, mierne zaoblený výčnelok. Železný prstenec na trní naznačuje spôsob jeho upevnenia do rukoväte. Výsledky archeologického výskumu naznačujú, že je možné rátať s častejším výskytom podobných nálezov i na ďalších náleziskách západného Slovenska.²⁷

Archeologické nálezy tohto druhu sa v odbornej literatúre interpretujú ako nástroje na osekávanie vetví²⁸ a až na druhom mieste ako nástroje, ktoré v oblastiach pestovania viniča mohli sa používať aj vo vinohradníctve.²⁹ Etnografické

²⁴ Al-Idrisi chváli vinice Krakova v 12. stor. — W. Henzel, *Slawiańszczyzna wczesnosredniowieczna*, Warszawa 1956, 81.

²⁵ J. Eisner, c. p., 373. Pozri aj W. Henzel, c. d., 24. Rozmery nožov: a) dĺžka 24,5 cm, šírka 3,1 cm — b) dĺžka 22 cm, šírka 2,3 cm — c) dĺžka 27,5 cm, šírka 4,5 cm. Za údaje o rozmeroch nožov z Mor. Jána podľa dokumentácie archeologického oddelenia SNM v Bratislave ďakujem jeho ved. pracovníčke p. Dr. E. Kraskovskej, CSc.

²⁶ A. Habovštiak, *Príspevok k poznaniu nižinnej dediny*, Slovenská archeológia 9, 1962, 459, obr. 27:19. Rozmery noža podľa vyobrazenia: dĺžka 11,5 cm, šírka v strede čepele 5 cm.

²⁷ Za informáciu o dosiaľ nepublikovanom náleze z výskumu v Pobeďime ďakujem vedúcej výskumu Dr. D. Biálekovej, CSc., ved. pracovníčke AÚSAV v Nitre.

²⁸ Porovnaj J. Eisner, c. p., 373; tiež A. Habovštiak, c. p., 459.

²⁹ R. Pleiner, c. d., 134 ako príklad uvádza tie isté formy z východorímskych provincií v Žeglici a Ulake a v západorímskych v Pfalci a Mohuči. Prvé slúžili na osekávanie vetví, druhé na vinohradnicke účely.

paralely u nás dokazujú obe funkcie nástroja. Nože na osekávanie halúz sú tvarove zhodné s oblúkovitými nožmi s výčnelkom na vinič, iba že prv spomenuté boli masívnejšie. Na západnom Slovensku sa zachoval ich názov *strh*, v Honte názov *kriváň*, podobný západoslovenskému označeniu vinohradníckeho noža. Do tejto skupiny nástrojov patria napokon i nože s hákovite zahnutou čepeľou, ktoré sú známe z Maďarska a používajú sa na vylupovanie bodliakov.³⁰ Ako doklady nasvedčujú, každý z týchto nožov je jedným variantom niekdajšieho prastarého spoločného nástroja. K otázke funkcie nožov z archeologického nálezu z Moravského Jána a pravekých nálezov z Moravy sa vyslovil popredný znalec slovanskej archeológie akad. J. P o u l í k. Na základe porovnávania slovanského materiálu s materiálom z rímskoprovinciálnych nálezísk a etnografickým materiálom považuje západoslovenské nože, ako i moravské nálezy za vinohradnícke nástroje.³¹ Vzhľadom na tvar noža z Bohatej a vzhľadom na starú tradíciu vinohradníctva na južnom Slovensku môžeme považovať za vinohradncky i tento nástroj.

K archeologickým nálezom patrí aj nôž z okolia Trnavy (tab. A, obr.3, foto 2).³² Jeho historickú hodnotu síce znižuje to, že pochádza zo starších, neodborne vykonaných zberov a je bez potrebnej dokumentácie, najmä bez datovania a uvedenia lokality. Nášmu účelu však predsa slúži ako doklad starého vinohradníckeho noža na západoslovenskom území.

Ďalším zdrojom poznatkov o formách nožov na Slovensku sú ich vyobrazenia na obecných alebo spolkových pečatiach. Na ich význam ako dobový dokument a prameň pre typológiu pracovných nástrojov sa v agrárnej etnografii poukázalo už viackrát.³³ Obecné pečate s vinohradníckymi motívmi sa u nás datujú od 16. storočia, teda od začiatkov vlastnej administratívnej činnosti obcí.³⁴ Stále častejšími sa stávajú od 18. stor., čo súvisí s rozvojom vinohradníctva u nás. Dva vinohradnícke nože sú na obecnej pečati z Mor. Lieskového z r. 1542 (tab. B, obr. 4).³⁵ Prvý z nich je úzky nástroj s vysoko nasadeným zahroteným výčnelkom, druhý so zahroteným ostrím a bez výčnelku. Pozoruhodný je tu výskyt obidvoch typov naraz. Z 1. polovice 17. stor. pochádza pečať z Mnešíc a z Malých Šenkvic (tab. B, obr. 5, 6).³⁶ V oboch prípadoch ide o nože kosákov-

³⁰ L. T a k á c s, *A szánföldi irtás kérésehez*, Ethnographia 75, 1964, 233 n.

³¹ J. P o u l í k, c. d., 155–156.

³² V zbierkach Západoslovenského múzea v Trnave, inv. č. 797 A. Rozmery noža: dĺžka čepele 11,5 cm, trňa 11,5 cm, šírka čepele maxim. 3 cm, hĺbka výbežku 2,5 cm.

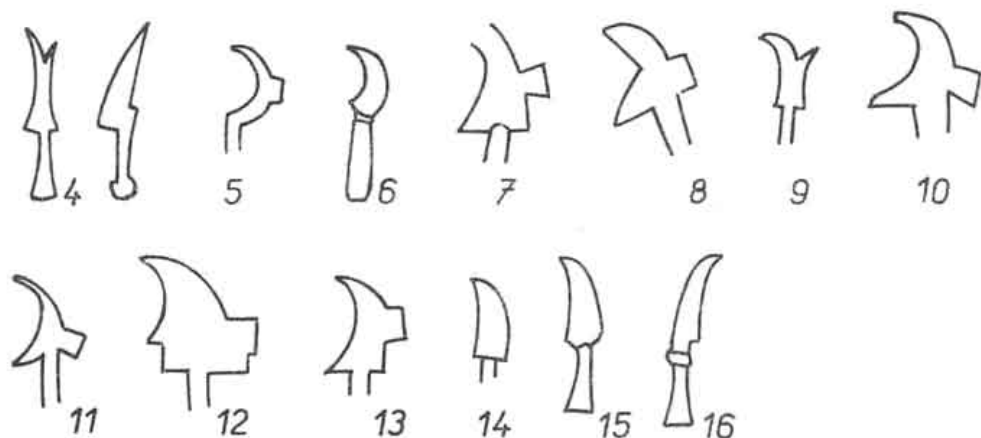
³³ M. M a r k u š, *Erby a pečate s poľnohospodárskou tematikou v zbierkach Východoslovenského múzea v Košiciach*, Agrikultúra 2, 1962, 218. Západoslovenské pečate s vinohradníckymi motívmi publikoval O. G e r g e l y, *Dejiny obcí okresu Nitra*, Hlas nitrianskeho okresu č. 8, 9, 39, r. 1965. Systematický prehľad sfragistického materiálu obsahuje práca J. N o v á k a, *Slovenské mestské a obecné erby*, Bratislava, 1967.

³⁴ J. N o v á k, c. d., 53–55.

³⁵ J. N o v á k, c. d., 190. Pečať z r. 1542 je v zbierkach Okresného múzea v Trenčine, inv. č. 1124.

³⁶ Pečať z Mnešíc je z rokov 1680–1684–1688(?). V SA Nitra, bez inv. č. Za jej datovanie a poskytnutie ďakujem Dr. J. Fojtíkovi, ved. pracovníkovi SA Nitra. Pečať z M. Šenkvic z r. 1647 uvádza J. N o v á k, c. d., 195. Je deponovaná v SA Bratislava, inv. č. 1.

tého tvaru, mladší má pravidelný výčnelok v strede chrbta čepele. Z 18. stor. sú nože na pečati listiny viničného úradu v Leviciach a na obecnej pečati zo Sily a z Hrušova (tab. B, obr. 7, 8, 9). Levický nôž má oblúkovito zahnutú čepeľ rozširujúcu sa k jej koreňu a v strede chrbta vejárovitý výčlenok.³⁷ Nôž na pečati zo Sily má mierne zaoblený chrbát čepele, ktorý na dolnom konci vybieha v hranatý výčnelok. Dolný hrot ostria je neobvykle pretiahnutý.³⁸ Nôž na pečati z Hrušova má čepeľ rovnú s horným hrotom kosákovite zahnutým.³⁹ Výčnelok na chrbte čepele sa od neho rozvíja až v hornej tretine a vybieha v ostrý hrot.

Tab. B. Vinohradnícke nože na obecných pečatiach (podľa originálov alebo prameňov uvede-
ných v poznámkach): 4. Moravské Lieskové, 1542, 5. Mnešice, 1680—1684—1688(?), 6. Malé
Šenkvice, 1647, 7. Levice, 18. stor., 8. Sily, 1706, 9. Hrušov, 18. stor., 10. Rišňovce, 11. Čaradice,
18. stor., 12. Slepčany, 13. Choča, 14. Čaradice, 1855, 15. Drnava, 16. Marušová.

Oba posledné tvary svedčia o štylizácii predlohy a treba ich chápať ako vyjadrenie symbolu a nie ako objektívny odraz skutočnosti. Nôž na nedatovanej pečati z Rišňoviec a nôž na presnejšie nedatovanej pečati obce Čaradice (tab. B, obr. 10, 11) majú istú tvarovú príbuznosť. Oba majú kosákovite vykrúženú čepeľ, výčnelok nasadený na spodnej časti chrbta a smerujúci nadol.⁴⁰

Ďalšie nedatované pečate zo Slepčian a Choče (tab. B, obr. 12, 13) majú kosákovitý tvar, odlišujúci sa však umiernením výčnelku na chrbte čepele a tvarom jej dolného hrotu na ostrí.⁴¹ Na mladšej pečati z Čaradíc z r. 1855 (tab. B, obr. 14) je vyobrazenie noža podobné, ako na nedatovanej pečati z Drnavy a Marušovej (tab. B, obr. 15, 16). Všetky majú mierne oblúkovitú čepeľ a sú bez výčnelku.⁴²

³⁷ Pečať na listine viničného úradu v Leviciach z 18. stor. v Okresnom múzeu Levice, bez sign.

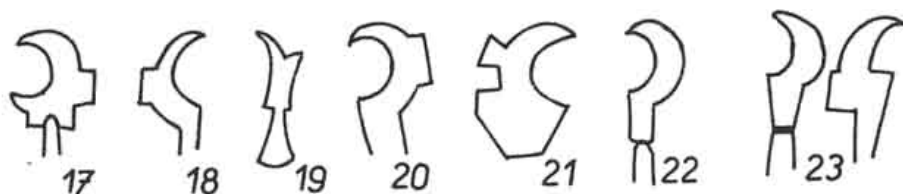
³⁸ Pečať zo Sily z r. 1706 deponovaná v ŠA Nitra, uvedená v súpise J. Nováka, c. d., 213.

³⁹ Pečať z Hrušova, 18. stor.? Publikovaná v práci M. Markuša, c. p., 221.

⁴⁰ Pečate z Rišňoviec z 18. stor. a z Čaradíc, nedat., v ŠA Nitra. Uvádza v súpise J. Nováka, c. d., 177 a 168.

⁴¹ Pečate zo Slepčian a Choče, nedat., v ŠA Nitra, bez inv. č.

Výhody materiálu zobrazeného na pečatiach sú v ich častom datovaní. Čo sa týka ich foriem, sú skôr zhodné s mimoslovenským materiálom ako domácim. Pri porovnaní s našim starším recentným materiálom nachádzame zhody iba v niektorých detailoch (napr. dolný hrot ostria na pečati zo Slepčian, pozri tab. B, obr. 12, a recentného noža zo Strekova; pozri tab. E, obr. 41). Určitú tvarovú zhodu má iba materiál mladší (napr. nože z Čaradíc z r. 1855, z Drnavy a Marušovej, tab. B, obr. 14, 15, 16 s recentnými nožmi z Dolných Plachtiniec, Rykynčie a Skalice, tab. E, obr. 45, 49, 50). Iné však svedčia o štylizovanom chá-

Tab. C. Vinohradnícke nože na západoslovenskej keramike (podľa originálov v zbierkach ZM, Trnava): 17, džbán z r. 1767 (inv. č. 691/PII), 18, džbán z r. 1835 (inv. č. 692/PII), 19, džbán z r. 1854 (inv. č. 2141), 20, džbán z r. 1843 (inv. č. 3026), 21, džbán z r. 1798 (inv. č. 684 P), 22, tanier, nedat. (inv. č. 4091), 23, tanier z r. 1802 (inv. č. 2095).

paní modelu (staršia pečať z Čaradíc, Rišňoviec, Sily, tab. B, obr. 11, 10, 8). Takýto materiál môže síce doplniť obraz o formách známych v minulosti u nás, avšak s ohľadom na skreslenie jeho tvaru nie je spoľahlivým dokladom, najmä pre jeho typologické triedenie.

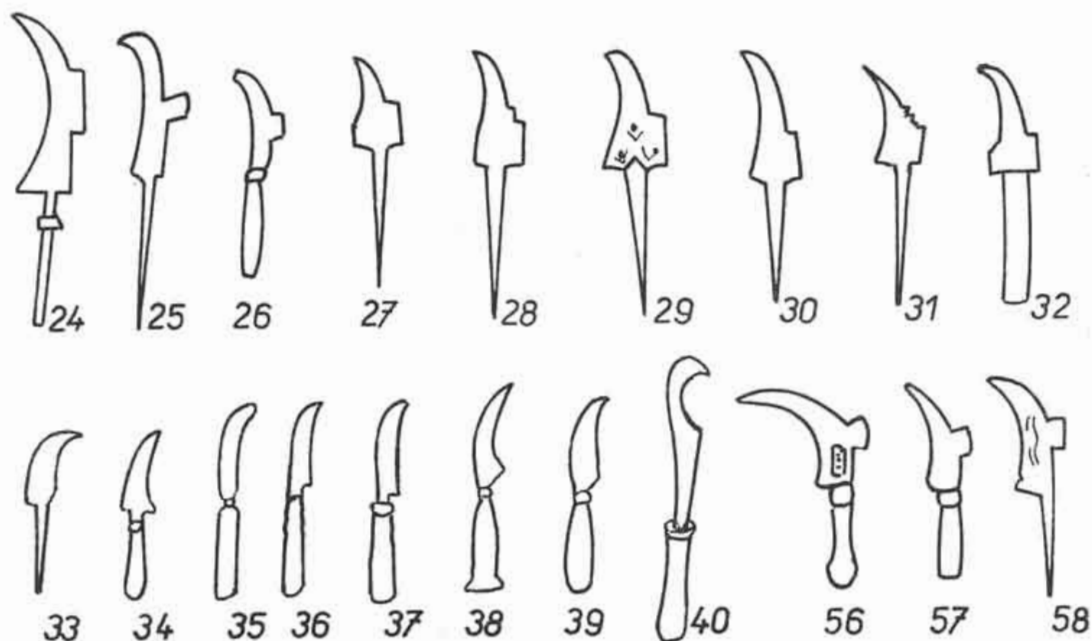
Vzácné dobové doklady foriem pracovných nástrojov predstavujú diela výtvarného umenia od knižnej maľby až po monumentálnu nástennú tvorbu, v ktorých sú vinohradnícke motívy častým a obľúbeným námetom.⁴³ Zo Slovenska nie je však zatiaľ známy podobný námet vo výtvarných dielach. Pre naše účely podobný význam ako sfragistické dokumenty majú aj maľované emblémy na ľudových fajansových výrobkoch zo západného Slovenska. Ich prednosťou je

⁴² Pečať z Čaradíc z r. 1855 v ŠA Nitra, uvedená v knihe J. Nováka, c. d., 168. Z Marušovej bez dat., v ŠA Nitra. Z Drnavy, nedat., v zbierke Pečate obcí Turnianskej župy v ŠA, Košice, bez sign.

⁴³ Známe sú diela z vinohradníckymi námetmi, na ktorých sú vyobrazené i nože, a to vo výtvarnej tvorbe českej: vo Velislavovej biblii námet Noeho, pestujúceho vinič, z r. 1340 — v práci V. Husa — J. Petráň — A. Šubrtová, *Homo faber*, Praha 1967, obr. 31; pozri tiež V. Trkovská, *Iluminace v rukopisech 11.—17. století jako národopisné prameny*, Český lid 50, 1963, 262. Ďalej vyobrazenie v breviári križovníkov Veľmajstra Leva z r. 1356 v práci V. Husa — J. Petráň — A. Šubrtová, c. d., obr. 42; vyobrazenie noža v námete sv. Václava oberá hrozno — pozri *Legendy o českých patronech v obrazkové kniže ze XIV. století*, Praha 1940. Z francúzskej výtvarnej tvorby uvedieme aspoň gobelin z ateliéru Bourguignon, z rokov okolo 1500 s renesančnou scénou obračiek, na ktorej sú zobrazené i dva nože. V rakúskej knižnej tvorbe je to vyobrazenie vinohradníka v Kódexe falckensteinskom z 11. stor. — uvádza ho i R. Weinhöld, c. d., 43, obr. 9.

opäť zvyčajné datovanie nádob, ktorým možno spresniť časový výskyt niektorých foriem nástrojov. Ale i tu — rovnako ako pri pečatiach — treba uvážiť možnosť skreslenia predlohy subjektívnym chápaním námetu ľudovým umelcom, i keď čerpal skúsenosť zo svojho životného prostredia.

Nože na keramike z 18.—19. stor. majú často pravidelnú polkruhovitú a uzavretejšiu čepeľ. Často býva na jej chrbte výčnelok. Ich výtvarne pôsobivá, vyvážená forma je bezpochyby viac výtvorom umelcovej fantázie ako realistickým odrazom skutočnosti, napr. pri noži na džbáne z r. 1798 (tab. C, obr. 21).

Tab. D. Nože v muzeálnych zbierkach (podľa originálov, údaje o deponovaní sú uvedené v poznámkach): 24. Prievidza, 25. Pečenice, 26. Vinné, 28. Ponitrie, 30. Zlaté Moravce, 31. Prenčov, 32. Žirany, 33.—36. Malé Karpaty, 37. Jur pri Bratislave, 38. Skalica, 39.—40. Chorvátsky Grob. — 56. Staré, 57. Trnava pri Laborci, 58. Vinné.

Pozoruhodná je zhoda noža na džbáne z r. 1854 (tab. C, obr. 19), noža na pečati z Hrušova (tab. B, obr. 9) a z Mor. Lieskového (tab. B, obr. 4). Vo všetkých troch prípadoch ide o štylizovanú a dosiaľ ani našim recentným materiálom, ani cudzím nedoloženú formu, ktorá sa tu však vyskytuje v troch odľahlých lokalitách i rôznych historických obdobiach. Posúdiť vierohodnosť týchto dokladov nateraz vylučuje nedostatok spoľahlivého porovnávacieho materiálu. Ako vidno, aj ikonografický materiál podobne ako sfragistický materiál môže prispieť zobrazením detailov k dotvoreniu našich predstáv o dnes už vymiznutých formách v recentnom fonde, nemôže však byť ich spoľahlivou náhradou pri exaktnom typologickom triedení.

Jediným bezpečným prameňom, ktorý zachoval v svojich dokladoch ne-skreslenú realitu, čo sa týka tvaru i funkcie, je terénny etnografický materiál z 18. a 19. storočia. Jeho rozsah dnes je už však značne zúžený z dôvodov, ktoré

sme prv uviedli. V muzeálnych zbierkach okrem vzácných výnimiek nachádzame niekoľko predmetov väčšinou náhodne zozbieraných s nedostatočným datovaním. Jediným smerodajným časovým údajom spravidla bývajú roky, v ktorých bol materiál získaný. Novšie špeciálne múzeá rozvíjajú svoju systematickú zberateľskú činnosť až v povojnovej dobe a platia teda i pre ne sťažené podmienky zberu a dokumentácie. Ich zásluhou sa zhromaždili okrem menších kolekcii tradičného materiálu najmä mladšie predmety, ktoré však zasa dobre dokresľujú obdobie ústupu klasických nožov a rozšírenie ich novších foriem.⁴⁴ Vo vlastivedných múzeách sú najlepšie zastúpené oblasti odľahlé od centier pokročilej výroby — horné Ponitrie a Hont. Vo zvyšku tu nachádzame ešte doklady z lokalít, kde ich zber bol výsledkom uvedomelej vlastivednej činnosti jej popredných predstaviteľov z konca 19. a v 20. stor.⁴⁵

V muzeálnych fondoch nožov na rez viniča sa zachovali nástroje s čepeľou kosákovite zahnutou prevažne až v jej hornej časti a s výčnelkom v strede, alebo častejšie na koreni chrbta. Do prvej skupiny patrí nôž z Prievidze (tab. D, obr. 24, foto 3).⁴⁶ Našiel sa v likvidovanej kováčskej dielni, ktorá tu pracovala ešte po prvej svetovej vojne. Má kosákovite vykrojené ostrie čepele s dolným vybiehajúcim hrotom a v strede chrbta široký výčnelok. Ďalší je nôž z Pečeníc, okr. Levice (tab. D, obr. 25, foto 5) so zvislejším ostrím, horným zobákovite zahnutým hrotom a s úzkym, nahor vybiehajúcim výčnelkom na chrbte.⁴⁷ Predmet sa ako dar A. Kmeťa dostal do zbierok Slovenského národného múzea v Martine v 90. rokoch min. st. Ďalšími z tejto skupiny sú nože z okolia Michaloviec. Nástroje z Vinného (tab. D, obr. 26, 58) a z Trnavy p. Lab. (tab. D, obr. 57) majú pomerne zvislú čepeľ, iba v hornej časti kosákovite zahnutú. Oproti tomu hrot čepele noža zo Starého je oblúkovite pretiahnutý. Nad koreňom čepele je vyrazený nápis L. IMRE (tab. D, obr. 56).⁴⁸ Jednotný tvar majú nože z Ponitria (obr. 27, 28, foto 6, 7),⁴⁹ nože zo Zlatých Moraviec (obr. 29, 30)⁵⁰ a nôž z Prenčova,

⁴⁴ Doteraz najbohatšia je kolekcia 8 starších nožov na rez viniča v zbierkach Vinohradníckeho múzea v Pezinku, ktoré budú detailnejšie rozpracované v príspevku D. Ježíka (pozri pozn. 13).

⁴⁵ Zásluhou A. Kmeťa sú nálezy z Hontu, dr. P. Blahu zo Skalice a prof. dr. A. Václavíka z Chorvátskeho Grobu.

⁴⁶ V zbierkach Okresného vlastivedného múzea v Bojniciach, inv. č. H 4637. Rozmery: dĺžka čepele 16 cm, trňa, 16,5 cm, šírka čepele maxim. 3,5 cm, hĺbka výbežku na chrbte 1 cm.

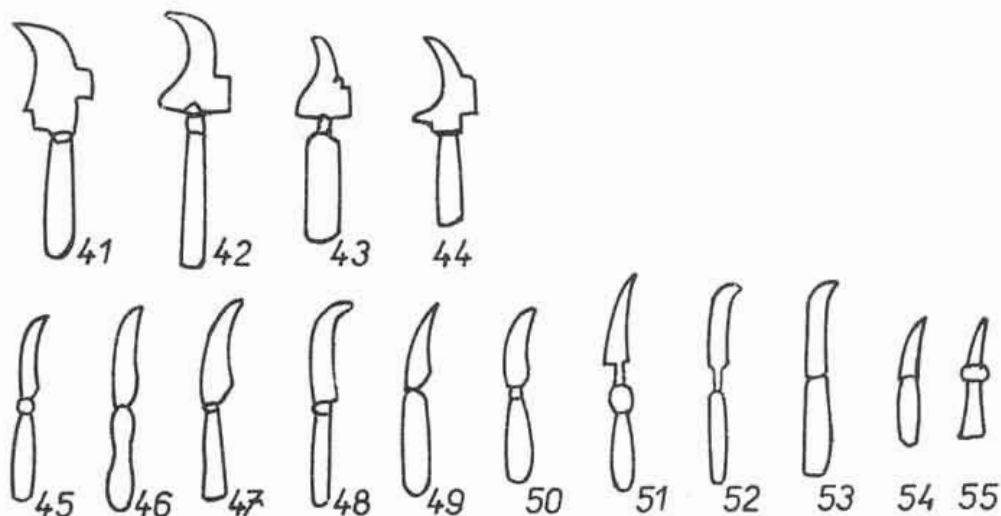
⁴⁷ V zbierkach SNM, Martin, inv. č. 6098/IX. Dĺžka čepele 14 cm.

⁴⁸ V zbierkach Zemplínskeho múzea v Michalovciach: nôž z Vinného, inv. č. 143/66 (obr. 26) — rozmery: dĺžka čepele 14,3 cm, maxim. šírka 5 cm, dĺžka rúčky 13,2 cm; nôž z Vinného, inv. č. 176/70 (obr. 58) — rozmery: dĺžka čepele 16 cm, maxim. šírka 5,2 cm, dĺžka trňa 12,5 cm. Nôž z Trnavy p. Lab., inv. č. 91/66 (obr. č. 57) — rozmery: dĺžka čepele 14,5 cm, maxim. šírka 3,8 cm, dĺžka 11,6 cm. Nôž zo Starého, inv. č. 365/68 (obr. 56) — rozmery: dĺžka čepele 13 cm, maxim. šírka 4,3 cm, dĺžka rúčky 10,5 cm. Za poskytnutie týchto údajov ďakujem M. Bohuckému, odb. pracovníkovi ZM v Michalovciach.

⁴⁹ Nože z Ponitria v OVM Bojnica, inv. č. H 594, rozmery: dĺžka čepele 10,5 cm; inv. č. H 593, rozmery: dĺžka čepele 12 cm.

⁵⁰ Nože zo Zlatých Moraviec v miestnom múzeu, inv. č. 1360/68, dĺžka čepele 14 cm. Ďalší je bez inv. č., dĺžka čepele 15,5 cm.

okr. Žiar n/Hronom (tab. D; obr. 31; foto 4).⁵¹ Všetky majú čepeľ mierne kosákovite prehnutú, dolu vybiehajúce ostrie, špicatý horný hrot a výčnelok nasadený až na koreni chrbta. Nôž z Ponitria a Prenčova má nad výčnelkom po jednom až troch ostrých zúbkoch. Na noži zo Zlatých Moraviec je v dolnej časti čepele razidlom vyrazený ozdobný motív, podobne ako na noži z Vinného (obr. 58). V vyrytými znakmi na čepeľi sa stretáme ešte i na dvoch dokladoch z Hontu, hoci sú už zodraté a ťažko zistiteľné. Takáto výzdoba, obyčajne značka výrobcu, je častá na maďarských nožoch.⁵² Skupinu nožov s výčnelkom uzatvára

Tab. E. Terénny materiál (podľa originálov): 41. Strekov, 42. Horné Rykynčice, 43. Dolné Rykynčice, 44. Krupina, 45. Dolné Plachtince, 46. Mochovce, 47. Slepčany, 48. Filakovo, 49. Dolné Rykynčice, 50. Skalica, 51. Žitavany, 52. Dolné Rykynčice, 53. Jabloňové, 54. Dolné Rykynčice, 55. Vinohrady n. Váhom.

v muzeálnom materiáli nôž zo Žirian, okr. Nitra (tab. D, obr. 32).⁵³ Má širšiu, kosákovite zahnutú čepeľ, ostrie pri koreni čepele skosené a na koreni chrbta hranatý výčnelok. Tvarove je totožný s terénnym nálezom z Horných Rykynčíc a Drieňova (tab. E, obr. 42).

Do druhej skupiny muzeálneho materiálu patria nože bez výčnelku na chrbte. Ich čepeľ je zväčša zvislá, iba v hrote zahnutá do oblúka, no ostrie je dosť rozdielne vykrojené. Značné je na koži zo Skalice datovanom k roku 1894 (tab. D, obr. 38),⁵⁴ vlnkovite prehnuté na noži z Chorvátskeho Grobu, ktorý

⁵¹ Nôž z Prenčova v zbierkach SNM, Martin, inv. č. 6099/IX, dĺžka čepele 12,5 cm.

⁵² I. V i n e z e, *A Magyarországi mezőgazdasági szerszámok mester és tulajdon jégyei. Szőlőmetszőkésék*, Index ethnographicus 1957, 161–9.

⁵³ V zbierkach Národopisného múzea v Budapešti, inv. č. 56, 57, 8, publikoval ho I. V i n e z e, *Rebmesser in Ungarn*, c. p. 82, obr. 19 : 2; lokalitu uvádza jej maďarským názvom Zsére.

⁵⁴ V zbierkach Okresného vlastivedného múzea v Skalici, inv. č. 3930, rozmery: dĺžka čepele 11 cm, rúčky 12 cm.

sa získal darom r. 1938 (tab. D, obr. 39)⁵⁵ a temer zvislé, iba na hrote zahnuté na nožoch z oblasti Malých Karpát (tab. D, obr. 33, 34, 35, 36, 37).⁵⁶ Na všetkých týchto nástrojoch vybieha ich čepeľ vpredu do dolného hrotu. Malokarpatské nože sú v pomere k ostatnému slovenskému materiálu kratšie, subtilnejšie a rozmermi sa približujú vreckovému nožikom. Ich dimenzie odpovedajú nástroju, ktorý sa používal pri starostlivejšej a jemnejšej práci na slabšie vyvinutých pníkoch v horských, svahovitých terénoch.⁵⁷ Odlišný a doteraz unikátny je tvar noža z Chorvátskeho Grobu (tab. D, obr. 40).⁵⁸ Má hákovite zakrivenú hornú časť čepele, ktorá je pomerne dlhá a zužuje sa smerom k rukoväti.

Dokumentáciu vinohradníckych nožov v múzeách dopĺňajú výsledky terénneho zberu materiálu, zachovaného doteraz v jeho pôvodnom prostredí.⁵⁹ I tieto výsledky potvrdili, že horná časová hranica pre úspešný zber spadala maximálne do prvých dvoch desaťročí n. st. Oneskorený výskum odkryl už iba zvyšky kedysi iste bohatšieho materiálového fondu. Ba často sa dnes treba uspokojiť iba s rekonštrukciou skúmaných nástrojov, ktoré väčšina starších informátorov pozná už iba zo spomienok generácie ich otcov, či dokonca starých otcov. Ďalším dôvodom sťažného výskumu staršieho materiálu je jeho nízka ekonomická a funkčná hodnota. Dnešný záujem už o nepotrebné a bezcenné náradie, dávno zabudnuté na pôjdoch, v kôlnach a komorách, sťažuje prístup zberateľa k nemu. Pre tieto príčiny je náš terénny fond veľmi obmedzený a nezodpovedá významu, aký kedysi museli mať nože v našej rozvinutej vinohradníckej výrobe.⁶⁰

---

⁵⁵ V zbierkach SNM, Martin, inv. č. 6096/IX, rozemry: dĺžka čepele 10 cm, rúčky 10 cm.

⁵⁶ Nože v zbierkach Vinohradníckeho múzea v Pezinku: Nôž na obr. č. 33: malokarpatský nôž, bez inv. č., rozemry: dĺžka čepele 10 cm, rukoväti 6,5 cm, maxim. šírka 3,5 cm. Nôž na obr. č. 34: malokarpatský nôž, bez inv. č., rozemry: dĺžka čepele 9,5 cm, rukoväti 9 cm, maxim. šírka 3,2 cm. Nôž na obr. č. 35; malokarpatský nôž, inv. č. 279/66, rozemry: dĺžka čepele 9,5 cm, rukoväti 9 cm, maxim. šírka 1,6 cm. Nôž na obr. č. 36: inv. č. 218/66, rozemry: dĺžka čepele 8 cm, rukoväti 12 cm, maxim. šírka 2,3 cm. Nôž na obr. 37: Jur pri Bratislave, v Národopisnom múzeu v Budapešti, inv. č. 56.57.7, publikovaný v práci I. Vincze, c. d., 76, obr. 12 : 5, tu ho označuje ako bratislavský nôž.

⁵⁷ Na rozdiely v dimenziách týchto nástrojov a ich vzťahu k spôsobu výroby upozornil I. Vincze, c. p., 63–64.

⁵⁸ V zbierkach SNM v Martine, inv. č. 6095/IX, rozemry: dĺžka čepele 12 cm, rukoväti 10,5 cm.

⁵⁹ Výskumy Národopisného ústavu SAV sa vykonali v rokoch 1962–1970 a výsledky sa doplnili informáciami, získanými v dotazníkovej akcii Slovenskej národopisnej spoločnosti pri SAV v r. 1968. V tejto akcii sa získali prostredníctvom miestnych JRD cenné údaje najmä od týchto informátorov: Blažej Staško, 89-roč., Dolany, okr. Trnava; Lukáš Ivančič, Dubová, okr. Trnava; Štefan Jakuš, 57-roč., Kubáňovo, okr. Levice; Štefan Vrana, 66-roč., Šintava, č. 166, okr. Trnava; Pavol Ďurovkin, Cerovo, č. 94, okr. Zvolen; Imrich Benko, 76-roč., Hrušov, č. 219, okr. Levice; Štefan Mlynár, Dolné Plachtince, č. 179, okr. Lučenec. Touto cestou vyslovujeme vďaku za údaje informátorom a za pochopenie vedúcim pracovníkom príslušných JRD, ako aj JRD v St. Tekove, Budmericiach, Smoleniciach, Vištuku a Novom Meste n. V.

Výsledky terénneho výskumu ukazujú v zhode s muzeálnym materiálom, že sa vinohradnícke nože zachovali u nás v dvoch základných formách: s výčnelkom na chrbte čepele a bez tohto výčnelku. V protiklade k muzeálnemu materiálu zachovali sa v teréne do súčasnosti vo väčšom počte nože druhej skupiny.

Spoločným znakom nožov s výčnelkom je ich kosákovite zahnutá čepeľ so značne vykrojeným ostrím, vybiehajúcim dolu v hrot. Na noži zo Strekova je tento zubovite vykrojený (tab. E, obr. 41). Nože z Horných a Dolných Rykynčíc a Krupiny (tab. E, obr. 42, 43, 44) sú nízko položeným chrbtovým výčnelkom podobné nožom z Ponitria a Zlatých Moraviec (tab. D, obr. 27—32). Z hľadiska morfológického i z hľadiska územnej kontinuity ich výskytu patria do spoločnej skupiny, ktorá sa geograficky rozkladá od Prievidze cez Nitru až k Šahám. V južnom cípe takto vymedzenej oblasti ich už nachádzame v čiastočne modifikovanej forme.

Početnejšiu skupinu predstavujú v teréne zachované nože bez výčnelku. Majú temer priamu, niekedy iba mierne ohnutú čepeľ so zobákovitým horným hrotom. Pri väčšine ostrie vybieha aj v dolný hrot. Tak je to na nožoch z Dolných Plachtiniec, okr. Lučenec (tab. E, obr. 45), Mochoviec (tab. E, obr. 46), Slepčian (tab. E, obr. 47), Žitavian (tab. E, obr. 51), obcí nitrianskeho okresu, ďalej na noži z Dolných Rykynčíc, okr. Zvolen (tab. E, obr. 52), Filakova (tab. E, obr. 48) a Skalice (tab. E, obr. 50). Nôž z Jabložoviec, okr. Levice, je bez tohto hrotu (tab. E, obr. 53), tak isto malý nožík z Dolných Rykynčíc (tab. E, obr. 54). Posledný nôž je zreteľne domáci výrobok, ako sme ich už spomínali (tab. E, obr. 55).⁶¹

Sústredením nožov na rezanie viniča získali sme z dostupných prameňov materiál, ktorý je rozmanitý ani nie tak z hľadiska základných foriem, ako skôr v detailoch. Pre jeho ďalšie vedecké využitie najmä k porovnávacím účelom bolo by ho treba typologicky roztriediť. Splniť dôsledne túto úlohu však bráni to, že zachované doklady nie sú už dnes poväčšine dokázateľnými reprezentantmi foriem so širším výskytom. Preto ich dnes možno zatriediť iba zhruba do dvoch základných typov, ktoré sa rešpektujú vo všetkých doterajších kla-

---

⁶⁰ Zriedkavosť takýchto nálezov potvrdzuje i F. Kalesný v práci *Z dejín bratislavského vinohradníctva a vinárstva*, Bratislava (zborn.) 4, 1969, 274.

⁶¹ Uvádžame rozmery nožov z terénnych nálezov: obr. č. 41 — nôž zo Strekova, dĺžka čepele 16 cm, rúčky 20 cm. Obr. č. 42 — nôž z Hor. Rykynčíc, dĺžka čepele 12 cm, rúčky 20 cm. Obr. č. 43 — nôž z Dol. Rykynčíc, dĺžka čepele 9,5 cm, rúčky 19,5 cm. Obr. č. 44 — nôž z Krupiny, dĺžka čepele 10 cm, rúčky 18 cm. Obr. č. 45 — nôž z Dol. Plachtiniec, dĺžka čepele 10 cm, rúčky 10 cm. Obr. č. 46 — nôž z Mochoviec, dĺžka čepele 10 cm, rúčky 12 cm. Obr. č. 47 — nôž zo Slepčian, dĺžka čepele 12 cm, rúčky 12 cm. Obr. č. 51 — nôž zo Žitavian, dĺžka čepele 9 cm, rúčky 11 cm. Obr. č. 48 — nôž z Filakova, dĺžka čepele 13 cm, rúčky 13 cm. Obr. č. 50 — nôž zo Skalice, dĺžka čepele 10 cm, rúčky 10 cm. Obr. č. 53, nôž z Jabložoviec, dĺžka čepele 11 cm, rúčky 10 cm. Obr. č. 54, nôž z Dol. Rykynčíc, dĺžka čepele 7,5 cm, rúčky 8 cm. Obr. č. 55 nôž z Vinohradov n. V., dĺžka čepele 8 cm, rúčky 9 cm.

sifikáciách cudzieho materiálu, i keď je ich systém rozvitejší vzhľadom na bohatší dokladový fond.⁶²

K prvému typu patria nože so sekerovitým výčnelkom na chrbte čepele. Jedným variantom tejto skupiny sú nože s výčnelkom v strede, druhé s výčnelkom na koreni chrbta. Tento typ môžeme u nás sledovať od najstarších nálezov z hradištnej doby a stredoveku. Na jeho bohaté tradície u nás poukazuje častý výskyt týchto foriem na sfragistickom a ikonografickom materiáli. Je to typ všeobecne považovaný za starší, a ako sme už uviedli, pripisuje sa mu grécky pôvod. K druhému typu patria nože bez výčnelku na chrbte, ktorého korene sa hľadajú v rímskom a rímsko-provinciálnom vinohradníctve.⁶³ Pod tento typ zahrňame všetky u nás zistené formy bez ohľadu na menšie diferencie v detailoch. Z hľadiska zachovaných dokumentov dalo by sa usudzovať, že ide u nás o mladší typ. Chýbajú nám jeho staršie doklady, v materiáli sfragistickom a ikonografickom je jeho zastúpenie zriedkavejšie, zato sa však početnejšie zachoval v teréne.

Na otázku časovej následnosti obidvoch typov by mohlo dať odpoveď porovnanie nášho materiálu s materiálom susedných krajín. V. Frolc považuje na Morave za najstaršie okrem iných tvarov i nože so zahnutou čepeľou, s dvomi hrotmi a bez sekerovitého výčnelku na chrbte. Tieto nože sú na Morave doložené už v laténe a v hradištnej dobe. Vyskytovali sa v povodí rieky Dyje a v povodí stredného toku rieky Moravy. Spolu ešte s inými, u nás nedoloženými tvarmi sú podľa autora rozšírené na miestach, ktoré sa kryjú s výskytom plochých keltských pohrebísk.⁶⁴

Na Slovensku sú tieto tvary doložené na západoslovenských nožoch zo Skalice, z oblasti Malých Karpát a z Chorvátskeho Grobu, ďalej sa vyskytujú — i keď sporadicky a s malými obmenami — na ďalšom území smerom na východ až po Filakovo. Okrem nášho územia sú známe z východného Rakúska.⁶⁵ V Maďarsku sa vyskytujú v takom rozsahu, že v klasifikácii I. Vinczeho predstavujú samostatný tzv. budínsky typ, častý u vinohradníkov nemeckej národnosti.⁶⁶ Tento spoločný výskyt na územiach viacerých etníc predpokladá i spoločný, možno dávnoveký pôvod, čo podporuje náhľad V. Frolca o jeho starovekom, laténskom pôvode. Mohli sa teda aj na našom území vyskytovať oba typy paralelne popri sebe bez toho, že by sa niektorému mohlo pripísať časové prvenstvo.

Pre posúdenie vývinu nožov zo Slovenska ostáva otázka, či pretrvávanie tejto formy u nás je výsledkom mnohostáročnej tradície, alebo je dnes už iba

⁶² Pozri klasifikáciu moravského materiálu v práci V. Frolca, c. p., a klasifikáciu maďarského materiálu v práci I. Vinczeho, c. d., Posledný ju spracoval na základe cca 500 predmetov z muzeálnych a terénnych zbierok.

⁶³ Toto základné členenie pochádza od F. Bassermann-Jordana, *Geschichte des Weinbaus*, c. d., I, 320 a rešpektuje sa vo všetkých klasifikáciách.

⁶⁴ V. Frolc, c. p., 193.

⁶⁵ M. Bauer, c. d., 85.

⁶⁶ I. Vincze, *Rebmesser in Ungarn*, c. d., 77.

logickým dôsledkom ich pomerne jednoduchej výroby. Mohlo by sa o tom takto usudzovať z nožov vyrábaných donedávna z odpadového materiálu, ktorému sa prispôsobujú tvarom, ktoré však často nemožno od klasických kováčskych výrobkov striktne oddeliť. Doterajší stav materiálu ukazuje, že tieto tvary treba v oblasti juhozápadného Slovenska považovať za primárne, kým v ďalších oblastiach južného Slovenska, kde sú doložené aj iné staré formy, predstavujú geneticky iba mladší jav.

Širší geografický výskyt kosákovitých nožov s výčnelkom na dolnej časti chrbta čepele v povodí Nitry, Žitavy a západnej časti Hontu nastoľuje ďalší okruh otázok o ich pôvode a rozšírení na pomerne rozľahlom území. Tvary nožov z tunajších nálezov súhlasia so znakmi, podľa ktorých ich na východnej Morave zoskupuje V. Frolec do osobitného variantu nožov so *sekurisom* — výčnelkom, i keď pri slovenskom materiáli treba priznať určité odchýlky, najmä v dimenziách detailov. V zásade sú však naše nože z tejto oblasti paralelou nožov z Moravského Slovácka a podľa doterajšieho rozboru, ako i porovnávacieho štúdia moravského materiálu sa zdá, že doteraz jedinou paralelou.⁶⁷ Podľa V. Frolca sú tieto formy výsledkom stredovekého vývinu moravského vinohradníctva.⁶⁸ Keď sledujeme rozsah ich výskytu na Slovensku, zisťujeme, že jeho hlavnú os predstavujú dnes mestá Prievidza, Nitra, Zlaté Moravce, Krupina a Šahy. Je to napospol oblasť, v ktorej vinohradníctvo dosiahlo pozoruhodný rozkvet už v stredoveku vplyvom rozrastania sa viničného majetku opátstva v Hronskom Beňadiku, kláštora na Zobore, opátstva v Bzovíku a konventu v Šahách.⁶⁹ Výrobné skúsenosti získané v týchto stredovekých centrách ovplyvnili v neskoršom vývine nepochybne i výrobu v hornom Ponitří, kde sú vinice známe už v 15. storočí.⁷⁰ So zreteľom na tieto historické súvislosti nemožno tu vylúčiť vznik, rozšírenie a ďalšie pretrvávanie foriem nástrojov, ktoré svojimi koreňmi zasahujú až do stredoveku. Takto by súčasne bolo možné vysvetliť aj analógiu medzi tunajšími formami nožov a nožov stredovekého pôvodu na Moravskom Slovácku.

Na základe porovnávania ucelenejších skupín slovenského materiálu s materiálom zo styčných území, ktoré v dávnej minulosti predstavovali jeden hospodársky a kultúrny celok, pokúsili sme sa dôjsť k náhľadom o ich pôvode a chronologickom začlenení. Uvedomujeme si, že vzhľadom na nedostatočne fundovaný dôkazový materiál môžu mať tieto konštrukcie nanajvýš hypotetickú platnosť. Formy nožov, ktoré sa zachovali iba v ojedinelých dokladoch, nesledovali sme v širších súvislostiach vôbec. Nazdávame sa však, že i takáto dokumentácia zachovaného materiálu môže po odhalení nových poznatkov prispieť k riešeniu ďalších otázok vinohradníctva.

⁶⁷ Pozri V. Frolec, c. p., 193.

⁶⁸ V. Frolec, tamtiež.

⁶⁹ G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, Budae 1829, III/1, 86; G. Wenzel, *Magyarország mezőgazdaságának története*, Budapest 1887, 184.

⁷⁰ J. Sópko, *Po stopách hornonitrianskeho vinohradníctva*, Horná Nitra (zborn.) 1, 1962, 69–70. Tu uvádza archívne pramene.

DIE WINZERMESSER IN DER SLOWAKEI (Beitrag zu ihrer Morphologie und Typologie)

Zusammenfassung

Das Interesse der europäischen Kulturgeschichte und Ethnographie für die Problematik der Winzermesser, das in den vergangenen zwei Jahrzehnten so deutlich zum Ausdruck gebracht wurde, stellt auch die slowakische Volkskunde vor die Aufgabe, das einheimische Material zu konzentrieren und wissenschaftlich zu bearbeiten. Die typologische Klassifizierung der Winzermesser aus Ungarn und Mähren, also aus Ländern, die unmittelbar an die Slowakei grenzen, verpflichtet uns zu einer morphologischen und typologischen Analyse des einheimischen Fundes dieser Werkzeuge, damit wir ihre gemeinsamen oder spezifischen Eigenschaften ableiten können und gleichzeitig die historischen Ursachen ihrer Entstehung ermitteln. Wer solche Ziele verfolgt, der benötigt vor allem einen gut fundierten Materialfund. Leider begann man mit der systematischen ethnographischen Erforschung des slowakischen Weinbaues erst zu einer Zeit, da diese alten, klassischen Geräte längst durch die leistungsfähigeren Scheren ersetzt worden waren. Ihr Vordringen in die Gebiete des slowakischen Weinbaues hängt mit der Modernisierung der Rebenkultur nach der Phylloxera-Katastrophe zusammen und fällt etwa in die achtziger Jahre des vergangenen Jahrhunderts. Zuerst wurden die Scheren in Gegenden mit einer fortschrittlichen Technologie eingeführt, z. B. in der südwestlichen Slowakei, vor allem in dem Weinbauregion der Kleinen Karpaten, und in der Ostslowakei, besonders in den Weinbergen der Großgrundbesitzer und städtischen Bürger, die durch Lohnarbeiter bebaut wurden. Langsamer verlief das Vordringen der Scheren und daher auch das Verschwinden der Winzermesser in den südlichen Weinbaugebieten der Mittelslowakei, wo gerade die Gegenden mit günstigen Bedingungen für den Anbau der Weinrebe wegen ihrer Lage und der unzureichenden Verbindungen mit der Außenwelt für progressive Strömungen verschlossen waren. In diesen Landstrichen blieben die Messer zum Schneiden der Trauben in Einzelfällen bis nach dem ersten Weltkrieg erhalten.

Der vorliegende Beitrag fußt auf ethnographischem Material und verfolgt die Funktion des Winzermessers und seine Bedeutung im Alltagsleben des Volkes. Um eingehendere Kenntnisse über seine Formen zu erlangen, werden die bisher im Terrain erreichbaren Belegstücke durch archäologisches, sphragistisches, ikonographisches und schließlich auch durch neueres Material aus unseren Museen ergänzt. Dabei wird den Belegen aus der Sphragistik und der Ikonographie nur eine Hilfsrolle beigemessen, weil sie mit Rücksicht auf die stilisierte Wiedergabe größtenteils nicht den objektiv existierenden Formen entsprechen.

Im Sinne der üblichen Klassifikation wird das gesammelte Material in zwei Grundtypen eingeteilt — in Winzermesser mit einem Sekuris und solche ohne diesen axtförmigen Vorsprung. Eine genauere Einteilung wäre wegen der Lückenhaftigkeit des Materials untragbar. Die vorhandenen Belege zeugen davon, daß im Laufe der Entwicklung beide Typen von Winzermessern parallel nebeneinander existierten, nur ist ein größerer Teil der Messer mit einem Sekuris älteren Ursprungs, während im jüngeren Material die Messer ohne Sekuris das Übergewicht haben. Im Hinblick auf das örtliche Vorkommen der einzelnen Formen verdienen zwei Arten unsere Aufmerksamkeit: die Messer ohne Sekuris in der südwestlichen Slowakei und die Messer mit einem Sekuris am Unterteil des Klingenrückens, die im Einzugsgebiet der Flüsse Nitra und Žitava sowie im westlichen Teil des ehemaligen Komitates Hont vorkommen.

Die in der Studie ausgesprochenen Schlußfolgerungen können beim heutigen Stand des Belegmaterials nur hypothetische Gültigkeit haben. Ebenso offen bleibt auch die Frage weiterer, nur vereinzelt belegter Formen. Die Lösung dieser Frage ist von neuen Ergebnissen der Forschung abhängig. Im Vergleich mit dem mährischen Material könnte die erste Gruppe in der La-Ténezeit, die zweite aber im Mittelalter ihren Ursprung haben.

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ
Журнал Словацкой Академии Наук
Год издания XIX, 1971, No 2.
Издается четыре раза в год
Издательство Словацкой Академии Наук
Редакторы Д-р Божена Филова и Павол Стано
Адрес редакции Братислава, Клеменсова 27

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE
Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Jahrgang XIX, 1971, Nr. 2. Erscheint viermal im Jahre
Herausgegeben vom Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Redakteure Dr. Božena Filová und Pavol Stano
Redaktion Bratislava, Klemensova 27

SLOVAK ETHNOGRAPHY
Journal of the Slovak Academy of Sciences
Volume XIX, 1971, No. 2.
Published quarterly by the Slovak Academy of Sciences
Managing Editors Dr. Božena Filová and Pavol Stano
Editor Bratislava, Klemensova 27, Czechoslovakia

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE
revue de l'Académie slovaque des sciences
Anne XIX, 1971, No. 2. Parait quatre fois par an
Aux Editions de l'Académie slovaque des sciences
Rédacteurs: Dr. Božena Filová et Pavol Stano
Rédaction Bratislava, Klemensova 27

SLOVENSKÝ NARODOPIS
Časopis Slovenskej akadémie vied
Ročník XIX, 1971, číslo 2. — Vychádza štyri razy do roka
Vydáva Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

Hlavná redaktorka Dr. Božena Filová

Výkonný redaktor Pavol Stano

Redakčná rada: prof. Dr. Rudolf Bednárík, Dr. Soňa Burlasová, Dr. Emilia Horváthová,
Dr. Soňa Kovačevičová, Dr. Jaroslav Kramařík, Dr. Michal Markuš, doc. Dr. Ján Michálek,
Dr. Ján Mjartan, Dr. Štefan Mruškovič, Dr. Viera Nosáľová, prof. Dr. Ján Podolák

Technická redaktorka Jaroslava Macherová

Redakcia: Bratislava, Klemensova 27

Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin
Jednotlivé číslo Kčs 20,—, celoročné predplatné Kčs 80,—
Výmer PIO 2385/49-III/2

Rozširuje Poštová novinová služba, objednávky a predplatné prijíma PNS — ústredná expedícia tlače, administrácia odbornej tlače, Gottwaldovo nám. 48, Bratislava. Možno objednať aj na každej pošte alebo u doručovateľa. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS — ústredná expedícia tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII

© by Vydavateľstva Slovenskej akadémie vied 1971